

Միջուռքահայերի կրթության խնդիրների լուսաբանումը 1960-ական թթ. լիբանանահայ մամուլում

Ավագյան Գ. Ա.

ԵՊՀ ժուռնալիստիկայի ֆակուլտետի նոր մեդիայի և հաղորդակցության ամբիոնի ասպիրանտ (Երևան, Հայաստան)
gayaneavakyan@gmail.com

Վճռորոշ բառեր՝ հայկական ինքնություն, կրթական գործունեություն, դպրոց, հայրենասիրության սերմանում, Միջուռքի ապագա, ապագա առաջնորդների պատրաստում, կուսակցական սերնդափոխություն, մամուլ, «Ազդակ» «Արարատ» «Զարթոնք», «Նաիրի»

Освещение проблем армянской диаспоры в армянской прессе Ливана 1960-х годов

Авагян Г. А.

Кафедра новых медиа и коммуникации факультета журналистики ЕГУ (Ереван, Армения)
gayaneavakyan@gmail.com

Резюме: Армянская пресса Ливана 1960-х годов представляет общую картину организации образовательного дела в диаспоре, связи между образованием и сохранением армянской идентичности, видением будущего диаспоры. Газеты приписывают образовательным учреждениям несколько миссий. В статье также обсуждаются под-слои каждой миссии.

С одной стороны, ливано-армянская пресса придает важность сохранению армянской идентичности через школы, а с другой - интеграции в ливанское общество. Наряду с привитием армянской самобытности и патриотических идей, газеты отмечают также факт привития партийной идеологии через школы. А миссия по подготовке будущих общественных лидеров связывается с проблемой смены партийных поколений.

В статье делается заключение, что ливано-армянские газеты сталкиваются с обстоятельствами, продиктованными особым статусом диаспоры и, в соответствии с этим, формируют публично-аналитическую речь.

Ключевые слова: армянская идентичность, образовательная деятельность, школа, привитие патриотизма, будущее диаспоры, подготовка будущих лидеров, смена партийного поколения, пресса, “Аздак”, “Арарат”, “Зартонк”, “Наири”.

The Coverage of the Educational Issues of Diaspora Armenians in the Lebanese-Armenian press of 1960s

Avagyan G.A.

The New Media and Communication Department, Faculty of Journalism, YSU (Yerevan, Armenia)
gayaneavakyan@gmail.com

Abstract: The Lebanese-Armenian press of the 1960s presents the overall picture of the organization of education in the Diaspora, the interconnection between education and preservation of the Armenian identity, and the vision of the Diaspora's future. The press attributes several missions to educational institutions. The article also discusses the sub-layers of each mission.

On the one hand, the Lebanese-Armenian press gives high importance to the preservation of the Armenian identity through the schools, and on the other hand – to the integration into the Lebanese society. The newspapers state that along with inculcating the Armenian identity and patriotic ideas, the schools also inculcate the party ideology. And the mission of preparing future community leaders is linked to the problem of party generation change.

The article concludes that the Lebanese-Armenian newspapers face the circumstances which are dictated by the unique status of the Diaspora, and based on that form the public-analytical speech.

Key words: Armenian identity, educational activities, school, inculcating the patriotism, the future of Diaspora, preparing the future leaders, changing of party generation, press, “Azdak”, “Ararat”, “Zartonk”, “Nairi”.

Հայապահպանման գործում 1960-ական թվականներին Լիբանանի հայ պարբերականները մեծ դեր են հատկացնում կրթությանը: Դպրոցին և կրթական մյուս հաստատություններին մամուլը մի քանի առաքելություն է վերագրում՝ անհատի կրթության ապահովում,

նրա մեջ հայկական ինքնության դաստիարակում, հայրենասիրության սերմանում, ապագա ղեկավարների պատրաստում Միջուռքի համայնքների համար և այլն:

Այս առաքելություններից յուրաքանչյուրը լիբանանահայ մամուլի էջերում ներկայա-

նում է մի քանի ենթաշերտերով.

1) Լիբանանի կրթված քաղաքացու և առհասարակ աշխարհաքաղաքացու պատրաստում,

2) Հայկական ինքնությանը զուգահեռ «կուսակցական ինքնության» դաստիարակում, «կուսակցականացված հայրենասիրության» սերմանում,

3) Հայկական ինքնությամբ թրծված կուսակցական գործչի, գաղափարական հետևորդի պատրաստում, սերնդափոխության ապահովում:

Անհատի կրթության ապահովում. առերեսում երկակի իրականության հետ

Սփյուռքի համայնքներում կրթական հաստատությունները տասնամյակներ շարունակ սերունդներին կրթելու կարևոր գործառույթ են իրականացրել: Դրանց անհրաժեշտությունը հատկապես ընդգծվում է, երբ հաշվի ենք առնում ընդունող երկրների լեզվի տիրապետման ցածր աստիճանը Յեղասպանությունից հետո ստվարացած հայ համայնքներում: Նման պարագայում հայկական կրթական հաստատությունները լավագույն լուծումն էին՝ կրթությամբ ապահովելու հայ անհատին:

1960-ական թվականներին լիբանանահայ պարբերականների հրապարակումները ցույց են տալիս, որ դպրոցների առաջին առաքելության հիմքում գիտելիքներով զինված, մրցունակ, աշխատաշուկայում պահանջված անհատների պատրաստումն է Սփյուռքի համայնքներում: Թերթերը ներկայացնում են այդ գործող դպրոցները, որոնք հաճախ գտնվում են կուսակցական որևէ կառույցի հովանավորության տակ¹: Նման շեշտադրումը վկայում է միևնույն համայնքի կրթական ասպարեզում կուսակցական անջրպետների գոյությունը: Անգամ «Զարթոնքի» հրապարակման մեջ կարելի է կարդալ հակադիր կուսակցությունների դպրոցներ չուղարկելու երևույթի

մասին²:

Կրթական կառույցների քաղաքական բնեռացվածությունը փաստում են ուսումնասիրությունները³: Այդուհանդերձ, դրանք արձանագրում են նաև զարգացման այն փուլերը, որոնք հաղթահարել է հայկական կրթական համակարգը Լիբանանում 1950-60-ական թվականներին⁴:

Հայաստանի խորհրդայնացմանը չհամակերպվող «Ազդակն» իրեն բնորոշ ոճով հակադրում է կրթական ասպարեզում բոլոր գաղութների ջանքերը Խորհրդային Հայաստանի կրթական ոլորտի բացթողումներին⁵:

Լիբանանի հայ մամուլը հետևողական է ինչպես համայնքի, այնպես էլ Սփյուռքի ողջ տարածքում կրթական հաստատությունների գործունեության և որակի հարցում: 1960-ական թվականներին գովասանքի կողքին պարբերաբար հանդիպում են նաև դժգոհություններ կրթական հաստատությունների պակասի, կրթական ծրագրի, որակյալ մասնագետների, ֆինանսական պատճառով դպրոցների փակման, կրթության կազմակերպման գործում հայ հարուստների անգործության և այլ հանգամանքների վերաբերյալ, որոնք թերթերը դիտարկում են որպես օտար դպրոցներ աշակերտների հոսքի պատճառ⁶: Մտահոգությունները բոլոր թերթերը հայտնում են առավելապես ընդհանուր դատողությունների տեսքով: Մասնավորեցումներ գրեթե չեն կատարվում, և չեն առանձնացվում կրթա-

¹ Տե՛ս **Զուպեան Վ.**, Տիպար հայ աղջկանց վարժարան մը Պեյրուքի մէջ. Դարուկի Յակոբեան, Զարթոնք, Բեյրութ, 1965, սեպտեմբերի 30, թիվ 3, «Ազգային Ռուբինեան վարժարանի ամսավերջի հանդէսը», Արարատ, Բեյրութ, 1967, հուլիսի 1, թիվ 196, **Շահինեան Յովհ.**, Լոս Անճելըսի երկու հայ դպրոցները, Ազդակ, Բեյրութ, 1968, հոկտեմբերի 8, թիվ 183

² Տե՛ս **Միքայէլեան Ա.**, Դաշնակցական դպրոց, Զարթոնք, Բեյրութ, 1968, օգոստոսի 17, թիվ 272

³ Տե՛ս **Migliorino N.**, (Re)constructing Armenia in Lebanon and Syria: ethno-cultural diversity and the state in the aftermath of refugees crisis, Studies in forced migration, Vol. 21, New York, 2008, p. 116

⁴ Տե՛ս **Migliorino N.**, (Re)constructing Armenia in Lebanon and Syria: ethno-cultural diversity and the state in the aftermath of refugees crisis, Studies in forced migration, Vol. 21, New York, 2008, pp. 113-115

⁵ Տե՛ս **Վրոյր**, Դառն խոստովանութիւններ, Ազդակ, Բեյրութ, 1968, հունիսի 24 և 25, թիվ 92 և թիվ 93

⁶ Տե՛ս **Խոջաֆեան Ն.**, Նշանակէտը հայ դպրոցն է, Արարատ, Բեյրութ, 1967, հունիսի 22, թիվ 188, **Մեյրոնեան Ջ.**, Մեր վարժարաններուն եւ մեր ունեւորներուն մասին, Զարթոնք, Բեյրութ, 1966, սեպտեմբերի 24, թիվ 301, սեպտեմբերի 27, թիվ 1, հոկտեմբերի 4, թիվ 7, **Վեսարացի Վ.**, Սփիւռքահայութեան ապագան, Զարթոնք, Բեյրութ, 1968, օգոստոսի 3 և 4, թիվ 260 և թիվ 261, **Պալեան Յ.**, Օտար վարժարաններու հայ տղաքը, Ազդակ, Բեյրութ, 1965, հունվարի 20, թիվ 269

կան հաստատություններ: Մի կողմից՝ դա պայմանավորված է խնդրի համընդհանուր լինելու հանգամանքով, մյուս կողմից՝ կուսակցությունների «խոսափողները» թերևս չէին կարող մատնանշել նույն կուսակցության հովանավորությամբ գործող հաստատությունների թերացումները:

Այդուհանդերձ, «Ազդակի» քննադատության թիրախում է հայտնվում ՀԲԸՄ-ն (երբեմն նաև մի քանի հիմնադրամներ)՝ «քարացած գործելառճով» և հին դպրոցները վերականգնելու փոխարեն նորերը բացելու սկզբունքով: ՀՅԴ մամուլի օրգանը տեսնում է կրթական ոլորտում «*միահեծան իշխանության*» հասնելու միտում և ՌԱԿ-ի ազդեցությամբ կողմնակալության դրսևորում անգամ կուսակցական հակումից զերծ դպրոցների հանդեպ⁷:

Ի տարբերություն «Ազդակի»՝ «Զարթոնքը» ՀԲԸՄ-ին հիմնականում դրականորեն է անդրադառնում, գովաբանում է միության հիմնած դպրոցները, և նորերի ավելացմամբ պայմանավորում Լիբանանի ու մյուս գաղութների զորացումը⁸:

Թերթերի տեսադաշտում է նաև հայկական դպրոցների ծրագիրը Լիբանանի պետական ծրագրին համապատասխանեցնելու և պետական քննությունները հաղթահարելու խնդիրը: Այս պարագայում արտահայտվում է Լիբանանի քաղաքացի պատրաստելու առաքելությունը: Քաղաքացի, ով կկարողանա օգտվել երկրում աշխատելու և կայանալու բոլոր հնարավորություններից:

1960-ականներն ուսումնասիրողները ևս փաստում են, որ հայ կրթության առաջնորդները կրթական ծրագրերը համապատասխանեցնում էին Լիբանանի ազգային ուսումնական ծրագրերին, որպեսզի հայ երիտասարդների մեջ կարողանար ձևավորվել «երկրորդ հայրենիքին» պատկանելու զգացում, իսկ

գործնականում, որպեսզի կարողանային ստանալ ճանաչելի դիպլոմ, ինչը վճարող էր համալսարաններ կամ աշխատավայր մուտք գործելու համար⁹:

Թերթերը զգուշորեն արտահայտում են առաջացող երկվությունը. մի դեպքում դպրոցը պետք է հարգի պետական կարգը, ապահովի ընդունված ծրագրով, որպեսզի հայ աշակերտները դուրս չմնան ընդունված սահմանագծից և հետագայում իրենց տեղը գտնեն երկրում: Մյուս կողմից բարդանում է երկրորդ՝ հայ պատրաստելու առաքելությունը, քանի որ արդյունքում կրճատվում են հայերենով դասավանդվող առարկաները կամ դառնում լրացուցիչ¹⁰:

Ի հայտ է գալիս, մի իրողություն, որին այս կամ այն չափով բախվում է Միյուռքի ներկայացուցիչը աշխարհի տարբեր անկյուններում: Խնդիրը երկակի իրականության հետ առերեսումն է: Մեկը թելադրում է ամեն գնով հայկական դիմագծի պահպանում նոր միջավայրում, մյուսը՝ ինտեգրում այդ հասարակությանը՝ մարզինալային անձի կարգավիճակում չմնալու համար¹¹:

Պետական քննություններին նախապատվությունը տալու, դրանք հաղթահարելու համար հայերենով դասավանդվող առարկաները կրճատելու խնդրի միջոցով «Ազդակը» արձանագրում է հայկական կրթական հաստատությունների ինքնավարության թվացյալ լինելը¹²: Այդուհանդերձ, կառավարությանը մեղադրելու փոխարեն դրսևորվում է ճիշտ մարտավարություն ընտրելու կարևորությունը: «Զարթոնքը», կրթական ծրագրերի զուգակցումն ընկալելով բնականոն գործընթաց, իր հրապարակախոսությունը ձևավորում է գոր-

⁷ Տե՛ս **Թեօլեօլեան Մ.**, «Դափնիներու վրայ չքննալու» եւ «Համագգային» նկարագիր ստանալու համար... Ազդակ, Բեյրութ, 1968, փետրվարի 14, թիվ 292, **Թեօլեօլեան Մ.** Քանի մը կէտեր, իրատես հաստատումներու առիթով, Ազդակ, Բեյրութ, 1968, ապրիլի 5, թիվ 28, **Թեօլեօլեան Մ.**, Այո, «Ազգին հանդէպ մեղանշում» պիտի ըլլայ, էթե... Ազդակ, Բեյրութ, 1968, ապրիլի 6, թիվ 29

⁸ Տե՛ս «Կիրակի, 1 դեկտեմբեր 1968 «Մշակոյթի օր» Հ.Բ.Ը.Մ.ի», Զարթոնք, Բեյրութ, 1968, նոյեմբերի 30, թիվ 55, **Վարժապետեան Տ.**, Մշակոյթի ճանապարհով, Զարթոնք, Բեյրութ, 1967, ապրիլի 15, թիվ 165

⁹ Մանրամասն տե՛ս **Migliorino N.**, (Re)constructing Armenia in Lebanon and Syria: ethno-cultural diversity and the state in the aftermath of refugees crisis, Studies in forced migration, Vol. 21, New York, 2008, pp. 116-117

¹⁰ Տե՛ս «Ինչ բանի կը ծառայէ. . . հայերէն լեզուն. . .» Նայիրի, Բեյրութ, 1968, սեպտեմբերի 22, թիվ 18

¹¹ «Մարզինալայնէրի խնդիր մեջ մտնում են այն անձինք, ովքեր կորցրել են իրենց հոգեկան կայր ավանդական, հարազատ, էթնիկական հանրոյթի հետ, բայց դեռևս չեն գտել իրենց տեղը նոր հանրոյթում» (**Նաչաջյան Կ**□, Էթնիկական ինքնագիտակցություն, Եր., Զանգակ-97, 2003, էջ 62)

¹² Տե՛ս **Իշխան Մ.**, Հայերէն լեզուի ուսուցումը եւ պետական քննութիւնները, Ազդակ, Բեյրութ, 1968, հոկտեմբերի 17, թիվ 191

ծընթացի իրագործումը համայնքում արդյունավետ կազմակերպելու գաղափարի շուրջ¹³:

Իրավիճակի լավագույն ձևակերպումը տալիս է Ն. Միզլիորինոն. «*Հայկական դպրոցների կրթական ողջ նախագիծը այլևս միայն այն չէր, որ պահպանվեր (կամ զարգացվեր) հայկական մշակույթը և ոչ նույնիսկ զուտ գոյատևման գործիքակազմ տալը հայ նոր սերնդին՝ Միջուռքում ապրելու համար, այլ ավելի հավակնոտ էր. նոր սերնդին պատրաստել լինելու հայ և լիբանանցի միաժամանակ*»¹⁴:

Հայկական ինքնություն և

«կուսակցականացված հայրենասիրություն»

Թերթերը միաձայն կարծում են, որ համայնքի կրթական հաստատությունների գլխավոր առաքելությունը սաների հայեցի դաստիարակումն է, նրանց ինքնության հայկականության ամրապնդումը: Այդ շարքը շարունակվում է նաև **հայկական միջավայրի ապահովման և հայրենասիրական գաղափարների սերմանման** դրույթներով: Դրանցից շեղումը կամ ոչ լիարժեք իրագործումը պարբերականները ցավով են արձանագրում:

Այս առաքելության իրագործումը թերթերը տեսնում են հայոց լեզվի, պատմության, գրականության, երգի, պարի և հայկականությանն առնչվող այլ դասաժամերի պարտադիր ուսուցման մեջ: Ընդհանուր առմամբ, կրթարանների միջոցով հայկական արմատներին մերձենալը թերթերը նույն կերպ են պատկերացնում: Սակայն երբեմն վերհանվում է հայոց պատմությանը և արմատներին տարբեր ոգով ծանոթացնելու խնդիրը¹⁵: Հրապարակումներում թեթև ակնարկներն անգամ վկայում են, որ յուրաքանչյուր դպրոցում ուսուցանվող հայոց պատմությունը միևնույնը չէ: Պատմությունը մեկնաբանվում է յուրա-

քանչյուր կուսակցության դիտանկյունից, կամ ավելին՝ առանձին ուսուցանվում է կուսակցության պատմություն: Փաստորեն, համայնքի ներսում ձևավորվում են տարբեր պատկերացումներ պատմական արմատների մասին:

Նույն կերպ Խորհրդային Հայաստանի հանդեպ վերաբերմունքը պայմանավորում է դասավանդվող պատմության վերաիմաստավորումը: Միջուռքի դպրոցների կապը Խորհրդային Հայաստանի հետ ամեն թերթ մեկնաբանում է՝ իր համոզմունքներից ելնելով: Խորհրդային Հայաստանի հանդեպ հակոտնյա դիրքորոշմամբ պայմանավորված՝ կրթական հարցերում միջամտությունը մի թևը համարում է անհատի հայկական ինքնության ամրապնդման գործում խանգարող, մյուսը՝ նպաստող գործոն:

Օրինակ՝ «Արարատը» կողմնակից է, որպեսզի կրթարաններում հայրենասիրության սերմանումը զուգակցվի Հայաստանում հաստատված խորհրդային կարգերի հանդեպ դրական վերաբերմունքի ջատագովմամբ:

«Ազդակը» լուսաբանում է ՀՅԴ դպրոցների բոլոր այն նախաձեռնությունները, որոնցում պատմական անցյալն է վկայակոչվում, տոնվում են հերոսամարտերը, Հայաստանի առաջին հանրապետության հռչակումը: Թերթը կրթարանների միջոցով ազատ, անկախ հայրենիքի համար պայքարող հայի ինքնության ամրապնդման կողմնակիցն է:

«Զարթոնքը» վկայակոչում է պատմական անցյալը, բայց ընդունում է ներկան, խաղաղ, ապահով խորհրդային իրականությունը Միջուռքի երիտասարդների համար կրթության միջոցով ընդունելի դարձնելը:

«Նաիրին» նույնպես կողմնակից է կրթական ոլորտից սկսած Խորհրդային Հայաստանի հետ կամուրջ հաստատելու և հայրենիքի իրականությունն ընդունելու գաղափարին:

Հայեցի կրթությանը զուգահեռ թերթերը կարևորում են դպրոցներում հայկական միջավայրի ապահովման առաքելությունը: Պարտադիր առարկաներ անցնելուց զատ հայրենակիցների, հայ ուսուցիչների հետ փոխհարաբերությունները դիտարկվում է որպես անհրաժեշտ գործոն Միջուռքում ծնված պատանուն ազգային արմատների և իր ինքնության հետ ամուր կապելու համար: Սա-

¹³ Տե՛ս **Տատուրեան Ե.**, Մեր երկրորդական վարժարանները եւ լիբանանեան պաքալորեան, Զարթօնք, Բեյրութ, 1965, հոկտեմբերի 2 և 3, թիվ 5 և թիվ 6

¹⁴ **Migliorino N.**, (Re)constructing Armenia in Lebanon and Syria: ethno-cultural diversity and the state in the aftermath of refugees crisis, Studies in forced migration, Vol. 21, New York, 2008, p. 117

¹⁵ ՀՅԴ դպրոցները մեղադրվում են անգամ հայրենադավ ոգով դաստիարակելու մեջ (տե՛ս «Հայեցի դաստիարակություն», Արարատ, Բեյրութ, 1961, հուլիսի 16, թիվ 207)

կայն պարբերականների հրապարակումներն ուսումնասիրելիս նկատելի է, որ երիտասարդները սերտորեն կապվում են առավելապես համայնքի այն թևի հետ, որի քաղաքական գաղափարախոսությունը, եկեղեցու հանդեպ դիրքորոշումը տարիներ շարունակ ներարկվել են կրթական գործունեության միջոցով:

Ըստ էության, հայկական ինքնության և հայրենասիրական գաղափարների սերմանմանը զուգահեռ՝ թերթերն արձանագրում են կրթարանների միջոցով ինքնության մեջ կուսակցական ջրբաժանի անցկացումը և կուսակցական գաղափարախոսության սերմանումը: Անգամ ներարկվող հայրենասիրությունն է «կուսակցականացված» և տարբերվում է գաղափարական նրբերանգներով:

Հայրենասեր մասնագետների պատրաստումը և կուսակցական սերնդափոխությունը՝ կրթական կյանքի կարևոր խնդիրներ

1960-ական թվականներին Լիբանանում տպագրվող հայկական թերթերը ընթերցողների մեջ արմատավորում են նաև կրթական գործի մասնագետների և համայնքների ապագա առաջնորդների պատրաստման առաքելությունը: Այս կեցվածքում արտահայտվում է նրանց մտահոգությունը Սփյուռքի ապագայի վերաբերյալ:

Հատկանշական է, որ Սփյուռքի մասին խոսելիս ուսումնասիրողներն ընդգծում են *նախնիների հայրենիքը որպես իրական, իդեալական տուն դիտարկելու և այնտեղ նպաստավոր պայմանների դեպքում վերադառնալու* գաղափարը¹⁶: Սակայն այդ տարիներին վերադարձի տեսլականը, այնուհանդերձ, մշուշոտ է: Թերթերին դեռևս մտահոգում է Սփյուռքի լինելության խնդիրը ազգային դիմագծով: Հետևաբար կրթարանների հաջորդ առաքելությունը Սփյուռքի մտավորական ներուժի վերարտադրման հարցն է:

Հայտնի է, որ Լիբանանի հայկական դպրոցները կրթական գործունեության լայն ազատություն են վայել 1960-ականներին:

Տեղի հայ համայնքը օժտված է եղել Սփյուռքի կենտրոն համարվելու բոլոր նախադրյալներով, բայց և այնպես մասնագետներ պատրաստելու գործում բախվել է մի շարք խնդիրների:

Առաջին հայացքից նպաստավոր դրության կողքին թերթերը մատնանշում են երիտասարդների՝ համայնքի հարցերով զբաղվելու պատասխանատվությունից խուսափելը, մայրենիի ոչ բավարար իմացությունը, վարժարանների թերացումը, մասնագետների ցածր վարձատրությունը, քաղաքական ու կրթամշակութային առանցքային կառույցների ծրագրի բացակայությունը և այլն: Կանխատեսում են նաև, որ գաղութահայությունը մոտ ապագայում հայ գրող, հայագետ, Հայ դատը հետապնդող, համայնքի հանրային ծառայող ու մամուլի գործիչ չի ունենա¹⁷:

Պատճառները քննելիս թերթերի էջերում բանավեճեր են ծավալվում ավագ սերնդի և երիտասարդների միջև: Յուրաքանչյուրին վերագրվում է մեղավորության իր չափաբաժինը¹⁸:

Հրապարակումներում դիտարկվում են ինչպես հավաքական մակարդակով խնդիրը լուծելու, այնպես էլ վերջինի՝ անհատական մակարդակով պայմանավորված լինելու հանգամանքները: Նշվում է, որ մի կողմից՝ համայնքում կրթական գործունեությունը կարող է նպաստել ազգային կյանքով և նրա ապագայով մտահոգ ապագա առաջնորդների սերնդի պատրաստմանը: Մյուս կողմից՝ յուրաքանչյուրի որոշումից է կախված այդպիսի ապագայի ընտրությունը, իսկ այդ գործում գլխա-

¹⁷ Առաքելության իրագործմանը խանգարող խնդիրների քննարկումները տե՛ս **Թորոսեան Յ.**, Հայ դպրոց, հայ ուսուցիչ, հայ մամուլ..., Ջարթօնք, Բեյրութ, 1967, մարտի 29, թիվ 150, **Պ.Ս.**, Եթե այժմէն չմտածենք, Ազգակ, Բեյրութ, 1968, սեպտեմբերի 6, թիվ 156, **Թէլէլէան Մ.**, Հայութիւնը՝ իր վերքերով ու երգերով. Ճարձատիւններ, Ազգակ, Բեյրութ, 1968, մարտի 1, թիվ 305, **Իշխան Մ.**, Հայ համալսարանական ուսանողները, Ազգակ, Բեյրութ, 1968, օգոստոսի 21, թիվ 142

¹⁸ Տե՛ս **Սարգսբեան Մ.**, Կոչ հայ ուսանողութեան, Նայիրի, Բեյրութ, 1962, նոյեմբերի 4, թիվ 25, **Արծրունի Ա.**, Դժգոհութիւններ, Ազգակ, Բեյրութ, 1968, հոկտեմբերի 10, թիվ 185, «Նամակ խմբագրութեան», Ազգակ, Բեյրութ, 1968, սեպտեմբերի 19, թիվ 167, **Պ.Ս.**, Նամակ՝ նամակագրին, Ազգակ, Բեյրութ, 1968, սեպտեմբերի 23, թիվ 170, **Թէլէլէան Մ.**, «Պէտք ունին»..., Ազգակ, Բեյրութ, 1968, սեպտեմբերի 24, թիվ 171, **Իշխան Մ.**, Դարձեալ հայ համալսարանականներուն հետ, Ազգակ, Բեյրութ, 1968, սեպտեմբերի 25, թիվ 172

¹⁶ Տե՛ս **Safran W.**, "Diasporas in modern societies: myths of homeland and return", in *Diaspora*, Volume 1, no. 1, Spring 1991, p. 83-84

վոր գործոնը անհատի գիտակցությունն է և ընտրությունը: Հետևաբար հայապահպանության ներարկմամբ կրթական ոլորտում ավագ սերնդի ջանքերը միայն մասնակիորեն կարող են հող նախապատրաստել անհատի ընտրության համար:

Թերթերը լուծումը տեսնում են կուսակցությունների, հիմնադրամների, միությունների, մամուլի, մտավորականության ծրագրերի վերանայման և տնտեսական բոլոր աղբյուրների համախմբման մեջ¹⁹: Ընդհանուր այս կեցվածքում կան նրբերանգային տարբերություններ: Եթե «Ազդակը» համարձակվում է քննադատել ՀԲԸՄ-ի և տարբեր հիմնադրամների անարդյունավետ աշխատանքը, ապա «Զարթոնքը» և «Արարատը» ապավինում են ոչ միայն այդ կառույցների, այլև Խորհրդային Հայաստանի կառավարության ձեռնարկումներին²⁰:

Կրթական ոլորտի համընդհանուր նպատակի կողքին գրեթե անքակտելիորեն արձարծվում է նաև կուսակցական սերնդափոխության խնդիրը: Ըստ էության, թերթերը նաև հայ քաղաքական կուսակցությունների գոյության խնդիրն են լուծում, ընթերցողի մեջ սերմանում այն գիտակցությունը, որ անհրաժեշտ է պատրաստել ապագա քաղաքական առաջնորդներ²¹:

Բնականաբար, պաշտոնաթերթերից յուրաքանչյուրն իր կուսակցության գաղափարախոսական շղթայի շարունակականությամբ է անհանգստացած: Ուստի հարցականի տակ է դրվում Սփյուռքի լինելության խնդրի լուծման միասնական տեսլականի քաղաքականության

ձևավորումը և համատեղ ջանքերով իրագործումը:

Այսպիսով, 1960-ական թթ. լիբանանահայ մամուլն ընդհանուր պատկեր է ձևավորում Սփյուռքում կրթական գործի կազմակերպման, ներհամայնքային ջանքերի, կրթության ու հայապահպանության միջև կապի, Սփյուռքի ապագայի տեսլականի մասին: Թերթերը, կուսակցական կողմնորոշմամբ հանդերձ, ուշագրավ դիտարկումներ են անում կրթական ասպարեզում ի հայտ եկած խնդիրների շուրջ: Նրանք առերեսվում են Սփյուռքի առանձնահատուկ կացության թելադրած հանգամանքներին և հրապարակային-վերլուծական խոսքը ձևավորում՝ հաշվի առնելով վերոնշյալ իրողությունները:

Օգտագործված գրականության ցանկ

1. **Migliorino N.**, (Re)constructing Armenia in Lebanon and Syria: ethno-cultural diversity and the state in the aftermath of refugees crisis, Studies in forced migration, Vol. 21, New York, 2008, 256 pp.
2. **Safran W.**, "Diasporas in modern societies: myths of homeland and return", Diaspora: A Journal of Transnational Studies, Volume 1, no. 1, Spring 1991, 83-99 pp.
3. **Նալչաջյան Կ.**, Էթնիկական ինքնագիտակցություն, Երևան, 2003թ., 215 էջ
4. «Ազդակ», Բեյրութ, 1965թ., հունվարի 20, թիվ 269
5. «Ազդակ», Բեյրութ, 1968թ., փետրվարի 14, թիվ 292
6. «Ազդակ», Բեյրութ, 1968թ., մարտի 1, թիվ 305
7. «Ազդակ», Բեյրութ, 1968թ., մարտի 2, թիվ 306
8. «Ազդակ», Բեյրութ, 1968թ., ապրիլի 5, թիվ 28
9. «Ազդակ», Բեյրութ, 1968թ., ապրիլի 6, թիվ 29
10. «Ազդակ», Բեյրութ, 1968թ., հունիսի 24, թիվ 92
11. «Ազդակ», Բեյրութ, 1968թ., հունիսի 25, թիվ 93
12. «Ազդակ», Բեյրութ, 1968թ., օգոստոսի 21, թիվ 142
13. «Ազդակ», Բեյրութ, 1968թ., սեպտեմբերի 6, թիվ 156
14. «Ազդակ», Բեյրութ, 1968թ., սեպտեմբերի 19, թիվ 167
15. «Ազդակ», Բեյրութ, 1968թ., սեպտեմբերի 23, թիվ 170
16. «Ազդակ», Բեյրութ, 1968թ., սեպտեմբերի 24, թիվ 171
17. «Ազդակ», Բեյրութ, 1968թ., սեպտեմբերի 25, թիվ 172
18. «Ազդակ», Բեյրութ, 1968թ., հոկտեմբերի 8, թիվ 183
19. «Ազդակ», Բեյրութ, 1968թ., հոկտեմբերի 10, թիվ 185

¹⁹ Տե՛ս **Թեյլեղեան Մ.**, Հայութիւնը՝ իր վերքերով ու երգերով. Եթէ կ'ուզենք վերքը...երգի վերածել, Ազդակ, Բեյրութ, 1968, մարտի 2, թիվ 306, **Քեշիշեան Գ.**, Երիտասարդութիւնը՝ ազգապահպանման անփոխարինելի կռուանը, Զարթոնք, Բեյրութ, 1966, հունվարի 13, թիվ 88

²⁰ Բավական է կարդալ Սփյուռքի ուսուցիչների և աշակերտների համար կազմակերպված Հայաստան այցերի, վերապատրաստումների մասին հրապարակումները (Օրինակ՝ «Սփիւռքահայ ուսուցիչները Հայաստանում», Զարթոնք, Բեյրութ, 1962, սեպտեմբերի 15, թիվ 297, «Պուկարահայ ուսուցիչները որակաւորման դասընթացներու հետեւեցան», Արարատ, Բեյրութ, 1967, սեպտեմբերի 25, թիվ 269)

²¹ Տե՛ս **Խմբագրական**, Հնչակեան կուսակցութեան 80ամեակին 80 երիտասարդներ մտան կազմակերպութեան շարքերը, Արարատ, Բեյրութ, 1967, մայիսի 27, թիվ 166

20. «Ազդակ», Բեյրութ, 1968թ., հոկտեմբերի 17, թիվ 191
21. «Արարատ», Բեյրութ, 1961թ., հուլիսի 16, թիվ 207
22. «Արարատ», Բեյրութ, 1967թ., մայիսի 27, թիվ 166
23. «Արարատ», Բեյրութ, 1967թ., հունիսի 22, թիվ 188
24. «Արարատ», Բեյրութ, 1967թ., հուլիսի 1, թիվ 196
25. «Արարատ», Բեյրութ, 1967թ., սեպտեմբերի 25, թիվ 269
26. «Զարթոնք», Բեյրութ, 1962թ., սեպտեմբերի 15, թիվ 297
27. «Զարթոնք», Բեյրութ, 1965թ., սեպտեմբերի 30, թիվ 3
28. «Զարթոնք», Բեյրութ, 1965թ., հոկտեմբերի 2, թիվ 5
29. «Զարթոնք», Բեյրութ, 1965թ., հոկտեմբերի 3, թիվ 6
30. «Զարթոնք», Բեյրութ, 1966թ., հունվարի 13, թիվ 88
31. «Զարթոնք», Բեյրութ, 1966թ., սեպտեմբերի 24, թիվ 301
32. «Զարթոնք», Բեյրութ, 1966թ., սեպտեմբերի 27, թիվ 1
33. «Զարթոնք», Բեյրութ, 1966թ., հոկտեմբերի 4, թիվ 7
34. «Զարթոնք», Բեյրութ, 1967թ., մարտի 29, թիվ 150
35. «Զարթոնք», Բեյրութ, 1967թ., ապրիլի 15, թիվ 165
36. «Զարթոնք», Բեյրութ, 1968թ., օգոստոսի 3, թիվ 260
37. «Զարթոնք», Բեյրութ, 1968թ., օգոստոսի 4, թիվ 261
38. «Զարթոնք», Բեյրութ, 1968թ., օգոստոսի 17, թիվ 272
39. «Զարթոնք», Բեյրութ, 1968թ., նոյեմբերի 30, թիվ 55
40. «Նայիրի», Բեյրութ, 1962թ., նոյեմբերի 4, թիվ 25
41. «Նայիրի», Բեյրութ, 1968թ., սեպտեմբերի 22, թիվ 18

Сдана/Հանձնվել է՝ 12.12.2019

Рецензирована/Գրախոսվել է՝ 17.12.2019

Принята/Ընդունվել է՝ 20.12.2019